

ŁUKASZ R. SZULIM

Przekłady polskiej literatury pięknej w Hiszpanii w XIX wieku

W 2016 roku – poświęconym Henrykowi Sienkiewiczowi i jego najbardziej znanej na świecie powieści *Quo vadis* – Biblioteka Narodowa wydała bibliografię przekładów dzieła noblisty¹. Jej lektura dostarcza wielu ciekawych wniosków, między innymi na temat popularności dzieł pisarza w Hiszpanii począwszy od przełomu wieku XIX i XX, jeszcze przed przyznaniem nagrody Nobla². *Powieść z czasów Nerona* stała się najpopularniejszą polską książką na Półwyspie Iberyjskim w początkach XX wieku³, ale polskich tłumaczeń dzieł literatury hiszpańskiej

1 *Quo vadis Henryka Sienkiewicza: bibliografia wydań polskich i obcojęzycznych = Quo vadis by Henryk Sienkiewicz: bibliography of the Polish and foreign language editions*, [oprac. zespół Bibliografii Poloników Zagranicznych pod kier. G. Federowicz], Warszawa 2016 – <http://ksiegarnia.bn.org.pl/pdf/Quo%20Vadis.pdf> [dostęp: 30.11.2017].

2 Zob. E. Palka, *Los caminos de los premios Nobel de literatura polacos hacia el lector hispanohablante*, „Roczniki Humanistyczne” 2014, t. 62, z. 5 – <http://czasopisma.tnkul.pl/index.php/rh/article/viewFile/1305/1421> [30.11.2017]; M. Węgrzyn, *Tłumaczenia i pozycja prozy polskiej w polisystemie literatury hiszpańskiej na przykładzie «Quo Vadis» Henryka Sienkiewicza*, „Eslavística complutense” 2001, nr 1, s. 401–411 – <http://revistas.ucm.es/index.php/ESLC/article/view/ESLC0101110401A/30613> [30.11.2017].

3 Zob. I. Narębska, *Panorama histórico de las traducciones de la literatura polaca publicadas en España de 1939 a 1975*, Alicante 2011 – https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/24408/1/Tesis_Narebska.pdf [30.11.2017].

w tym samym okresie było o wiele więcej⁴. Czy przed Sienkiewiczem literatura polska była dostępna w hiszpańskich przekładach?

Dzieje zainteresowania Hiszpanów Polską to szeroki temat, a polonika hiszpańskie wpisują się w szersze zagadnienie związków polsko-hiszpańskich w XIX i XX wieku badanych przez Gabrielę Makowiecką, Jana Kieniewicza, Barbarę Obtułowicz, czy Piotra Sawickiego⁵.

Polacy pojawili się na Półwyspie Iberyjskim na początku XIX wieku wbrew własnej woli, jako uczestnicy kampanii napoleońskiej, z którego to okresu zachowało się wiele świadectw – niekiedy wydanych drukiem, jak pamiętniki Stanisława Broekere⁶. Hiszpanie okazywali żywe zainteresowanie i podziw dla narodów walczących o wolność – nie tylko Polaków, ale także Belgów czy Greków, również w kontekście rewolucji lipcowej 1830 roku we Francji. Zainteresowanie naszym krajem budziło się nad Tagiem w czasie powstań narodowych – listopadowego, krakowskiego⁷ i styczniowego, kiedy to potomkowie Don Kichota, zapomniawszy Somosierrę⁸, darzyli szczerym podziwem dzielnych potomków zwycięzcy spod

4 K. Sabik, *Recepcja hiszpańskiej prozy fabularnej w Polsce w latach 1781–1918*, Warszawa 1995.

5 G. Makowiecka, *Po drogach polsko-hiszpańskich*, Kraków 1984; *Studia polsko-hiszpańskie. Wiek XIX*, pod red. J. Kieniewicza, Warszawa 2002; *Hiszpania malowniczo-historyczna. Zapirejnejskie wędrówki Polaków w latach 1836–1930*, oprac. P. Sawicki, Wrocław 1996; P. Sawicki, *Polacy a Hiszpanie: ludzie, podróże, opinie*, Wrocław 1995; idem, *Polska-Hiszpania, Hiszpania-Polska: poszerzanie horyzontów*, Wrocław 2013; *We wspólnej Europie. Polska – Hiszpania XVI–XX wiek: referaty wygłoszone podczas sympozjów historyków polskich i hiszpańskich w Lublinie i Logroño, 1999–2000*, red. C. Taracha, Lublin 2001; B. Obtułowicz, *Luis José Sartorius, hrabia de San Luis. „Polak”, który nie był Polakiem*, Kraków 2012; eadem, *María Amparo Muñoz y de Borbón, księżna Czartoryska*, Kraków 2013; eadem, *Hiszpania wobec Wiosny Ludów w Austrii i w państwach niemieckich z uwzględnieniem udziału Polaków w rewolucjach europejskich 1848–1849*, w: *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji: zbiór studiów*, pod red. W. Wica, Kraków 1999, s. 143–157; eadem, *August Czartoryski i jego relacje z hiszpańską rodziną po matce*, „Roczniki Humanistyczne. Historia” 2015, t. 63, z. 2, s. 153–175 – <http://czasopisma.tnkul.pl/index.php/rh/article/download/1090/1206> [30.11.2017].

6 S. Broekere, *Pamiętniki z wojny hiszpańskiej (1808–1814)*, tłum z oryg. niem. przez P. Cybulską, Warszawa 1877 – <http://www.wbc.poznan.pl/publication/314333> [30.11.2017]. Zob. także: M. Pawlicowa, *Sto lat temu: o Polakach w Legji Francuskiej i Hiszpańskiej (1834–39)*, „Przegląd Historyczny” 1936, t. 33, nr 1, s. 176–183 – http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Przeglad_Historyczny/Przeglad_Historyczny-r1936-t33-n1/Przeglad_Historyczny-r1936-t33-n1-s176-183/Przeglad_Historyczny-r1936-t33-n1-s176-183.pdf [30.11.2017]; C. Wołodkiewicz, *Obraz Hiszpanii i Hiszpanów w świetle relacji polskich żołnierzy w latach 1808–1812*, „Argumenta Historica” 2014, nr 1, s. 141–159 – http://www.argumentahistorica.ug.edu.pl/wp-content/uploads/2017/02/Argumenta-1-2014_11-Cezary-Wo%C5%82odkiewicz.pdf [30.11.2017]; *Soldados polacos en España: durante la Guerra de la Independencia Española (1808–1814)*, ed. F. Presa González [et al.], Madrid 2004; A. Nieuważny, „Pozostały tylko... cygarry”. *Opinie polskich weteranów o wojnie w Hiszpanii w świetle ich korespondencji*, „Klio”, 2014, nr 4, s. 131–154 – <https://repozytorium.lectorium.pl/handle/item/1005> [30.11.2017].

7 B. Obtułowicz, *Powstanie listopadowe w depeszach ambasadorów hiszpańskich z lat 1830–1831*, w: *Studia polsko-hiszpańskie. Wiek XIX*, pod red. J. Kieniewicza, Warszawa 2002, s. 57–76; eadem, *Powstanie krakowskie i likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej w 1846 roku w świetle prasy hiszpańskiej*, „Studia Historyczne” 2005, t. 48, z. 1 (189), s. 29–44.

8 Por. J. Wawel-Louis, *Saragosa: kartka z podróży po Hiszpanii*, Kraków 1896 (cyt. za: P. Sawicki, *Polacy a Hiszpanie...*, s. 93).

Wiednia, walczących o wolność swojej ojczyzny. Po powstaniu listopadowym emigranci z Polski osiedlali się głównie we Francji, choć niektórzy z nich zawędrowali za Pireneje. W Paryżu, w latach 30. przebywali na emigracji hiszpańscy liberałowie prześladowani pod absolutystycznymi rządami Ferdynanda VII. Polscy i hiszpańscy emigranci spotykali się prawdopodobnie w paryskich salonach (co należałoby bliżej zbadać na podstawie lektury pamiętników, wspomnień czy zachowanej korespondencji). Wielu Polaków walczyło w I wojnie karlistowskiej (1836–1838), po czym niektórzy osiedlili się w Hiszpanii, o liczącej 100–150 osób polskiej kolonii w Madrycie wspomina Jan Kieniewicz⁹. Do Hiszpanii przybywali polscy inżynierowie, jak Tomasz Bartmański czy Ludwik Nabelak, który w latach czterdziestych był kierownikiem gazowni w Barcelonie¹⁰, a także podróżnicy, na przykład Teodor Tripplin (1813–1881)¹¹.

Temat polski był obecny w literaturze hiszpańskiej¹², na przykład w twórczości Enrique Gil y Carrasco. W czasopiśmie kulturalnych pojawiały się artykuły na temat literatury polskiej – na przykład o Józefie Ignacym Kraszewskim, czy cykl poświęcony literaturom ludów słowiańskich w „El Museo Universal” z 1867¹³. Bożena Zaboklicka, polska hispanistka z Uniwersytetu w Barcelonie, wspomina o wykładzie Józefa Leonarda w Wolnej Wszechnicy w 1878 roku czy notce prasowej o procesie Kraszewskiego, oskarżonego w Berlinie o działalność szpiegowską na rzecz Francji w 1884 roku oraz omawia przekład *Ulany* i przedstawia jej tłumacza¹⁴.

Sprawa polska w Hiszpanii nabrała szczególnego znaczenia w drugiej połowie XIX stulecia – zwłaszcza po liberalnej Rewolucji Wrześniowej 1868

9 J. Kieniewicz, *Nacionalismos y regionalismos españoles vistos por los polacos en el siglo XIX*, w: *Nationalisme et littérature en Espagne et en Amérique Latine au XIXe siècle*, éd. par C. Dumas, Lille 1982, s. 135–150; zob. też E. Wróblewska, *Emigranci polistopadowi w Hiszpanii*, w: *Rozprawy z dziejów XIX i XX wieku: przygotowane dla uczczenia pamięci profesora Witolda Łukaszewicza*, Toruń 1978; G. Makowiecka, *Po drogach polsko-hiszpańskich...*, s. 273–276; P. Sawicki, *Polacy a Hiszpanie...*

10 B. Orłowski, *Ingenieros polacos en Espana durante el siglo XIX*, „Llull” 1987, vol. 10, s. 125–137 – <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/62039.pdf> [30.11.2017], idem, *Osiągnięcia inżynierskie Wielkiej Emigracji*, Warszawa 1992 – http://otworzksiazke.pl/images/ksiazki/osiagniecia_inzynierskie_wielkiej_emigracji/osiagniecia_inzynierskie_wielkiej_emigracji.pdf [30.11.2017]; J. Bachórz, *Ze Stobiernej, Głogowa i Rzeszowa w daleki świat. Przypomnienie sławnego współziomka*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna. Historia Literatury” 2011, z. 6, s. 15–27 – http://ifp.univ.rzeszow.pl/tematy_i_konteksty/hist_lit_6/Jozeif_Bachorz_HL6.pdf [30.11.2017].

11 *Hiszpania malowniczo-historyczna...*, s. 11.

12 G. Makowiecka, *Po drogach polsko-hiszpańskich...*, s. 248–268.

13 B. Zaboklicka, *Recepcja polskiej powieści XIX wieku w Hiszpanii i Katalonii* – Nowa Panorama Literatury Polskiej – <http://nplp.pl/arttykul/recepcja-polskiej-powieści-xix-wieku-w-hiszpanii-i-katalonii/> [30.11.2017].

14 Ibidem.

roku – w latach 1868–1874, kiedy to zaczęto zwracać uwagę na podobieństwo losów Hiszpanii i Polski, zauważano bliskie powiązanie losów naszych krajów – w planie historycznym (o czym pisał już Lelewel w 1820 roku)¹⁵, religijnym (katolicy prześladowani przez protestantów – Niemców Bismarcka) i kulturowym (upadek Francji po wojnie francusko-pruskiej i zamęt w Hiszpanii oraz w Polsce przed rozbiorami). Skłaniało to Hiszpanów do refleksji nad stanem swojej ojczyzny, nazywanej czasem „Polską Południa”¹⁶.

Przy tak dużym zainteresowaniu dziwi pozorny brak tłumaczeń literatury, bibliografa Estreichera notuje jedynie dwa dziewiętnastowieczne przekłady polskiej literatury pięknej na język hiszpański: *Ulana* Kraszewskiego oraz *Pan Tadeusz*¹⁷. Wspominała o nich nestorka madryckiej polonistyki, Gabriela Makowiecka, dodając informację o wczesnym tłumaczeniu *Farysa*¹⁸. Kilka lat później Bożena Wisłocka podkreśla brak hiszpańskich przekładów literatury polskiej¹⁹. Irena Rymwid-Mickiewicz wymieniła jedynie tłumaczenie polskiej poezji z roku 1895 (nie podając tytułu) oraz *Ulanę* Kraszewskiego (z błędną datą publikacji 1905)²⁰. Warszawska badaczka i bibliograf sugeruje, że przekładów polskich romantyków należałoby szukać w prasie literackiej. Tego rodzaju badania prowadzą Manuel Llanas i Ramon Pinyol, zajmujący się przekładami z literatury polskiej w Katalonii przed 1939 rokiem. Notują oni w swojej bibliografii kilka pozycji z XIX-wiecznych periodyków, w tym *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* Mickiewicza oraz *Przedświt* Krasińskiego²¹. Niezależnie od nich,

15 *Paralella* Lelewela nie została wówczas przełożona na hiszpański, choć mogła być czytana we francuskim przekładzie: *Parallèle historique entre l'Espagne et la Pologne aux 16e, 17e et 18 siècles*, par J. Lelewel; trad. du pol. par E. R[ykaczewski], Paris 1835.

16 J. Fernández-Mayoralas Palomeque, *La Polonia del Mediodía: un tópico polaco en la historia española*, „Hispania” 2002, t. 62/1, nr 210, s. 167–220 – <http://hispania.revistas.csic.es/index.php/hispania/article/viewFile/270/272> [30.11.2017] oraz idem, *Motyw Polski w Hiszpanii w latach 1872–1874*, w: *Studia polsko-hiszpańskie. Wiek XIX*, pod red. J. Kieniewicz, Warszawa 2002, s. 127–161.

17 *Ulana*, trad. Francisco de Mas y Otzet, Madrid, F. Bueno y Compania editores, 1885 (*Bibliografia polska XIX w. lata 1881–1900*, t. 2 s. 356); *Tadeo Soplica o el ultimo proceso en Lituania...*, por Leon Medina, Madrid, Liberia de M. Murillo, 1887, imprenta de Jose de Rojas, 1885. Przekład prozą drukowany w 300 egzemplarzach (*Bibliografia polska XIX...*, t. 3, s. 162). *Nowy Korbut* (t. 12, poz. 62, s. 48) podaje informację o drugim wydaniu *Ułany* z 1890 roku, jednak nie udało się tej informacji potwierdzić w dostępnych źródłach.

18 G. Makowiecka, *Po drogach polsko-hiszpańskich...*, s. 266.

19 B. Wisłocka, *Rara avis: traducciones españolas del polaco*, w: M. Rader, J. Conesa (red.), *II Encuentros Complutenses en Torno a la Traducción (12–16 de diciembre de 1988)*, Madrid 1990, s. 279–287 https://cvc.cervantes.es/lengua/iulmyt/pdf/encuentros_ii/34_wislocka.pdf [30.11.2017].

20 I. Rymwid-Mickiewicz, *La recepción editorial del libro español en Polonia y del libro polaco en España*, w: *Percepción y recepción: Polonia – la Península Ibérica Latinoamérica*, Warszawa 1994, s. 112–124.

21 M. Llanas, R. Pinyol, *Les traduccions d'escriptors polonesos a Catalunya fins a 1939*, w: L. F. Cercós García, C. J. Molina Rivero, A. de Ceballos-Escalera y Gila (red.), *Retos del Hispanismo en la Europa*

idąc tropem wskazanym przez Gabrielę Makowiecką, Emilio Quintana opublikował przyczynek do badań nad późnoromantycznym hiszpańskim poetą Gustavo Becquerem. Quintana wskazał, jako jedno z ważniejszych źródeł inspiracji dla Becquera (wiersz *La corza blanca*), kilka utworów Mickiewicza opublikowanych w przekładzie hiszpańskim²². Kolejnymi pozycjami rejestrującymi przekłady są rozprawy Gerardo Beltrána o tłumaczeniach poezji²³ oraz Ilony Narębskiej, która – choć poświęcona tłumaczeniom literatury polskiej w czasie dyktatury frankistowskiej (1939–1975) – odnosi się również do wcześniejszej epoki²⁴.

* * *

W niniejszym artykule pragniemy przyjrzeć się tłumaczeniom polskiej literatury pięknej powstałym w XIX wieku w Hiszpanii. Pojawiały się one głównie w prasie – tak w języku hiszpańskim (kastylijskim), jak po katalońsku – i zazwyczaj były przekładami pośrednimi z francuskiego, co nie dziwi, zważywszy rolę Paryża jako centrum kulturalnego ówczesnej Europy, a także miejsce działalności Wielkiej Emigracji.

Nie uwzględnimy tu przekładów Sienkiewicza, które – choć kulturowo przynależą jeszcze do XIX stulecia – stanowią odrębny temat²⁵.

Podążając tropem kwerend wymienionych wcześniej badaczy, poszukiwania autora w katalogach hiszpańskich bibliotek wykazały, że najbogatsze

Central y del Este: actas del Congreso Internacional, Cracovia, 14–15 de octubre de 2005, Madrid 2007, s. 849–863, idem, *Przekłady z języka polskiego w Katalonii do 1939 roku. Przegląd*, „Studia Iberystyczne” 2007, nr 6, s. 183–195.

22 E. Quintana, *Una traducción de Mickiewicz y „La corza blanca” de Bécquer (1863)*, „El Gnom. Boletín de estudios becquerianos” 1995, nr 4, s. 73–78 – <http://www.cervantesvirtual.com/descargaPdf/el-gnomo-boletin-de-estudios-becquerianos--10/> [30.11.2017].

23 G. Beltrán-Cejudo, *Las traducciones de la poesía polaca del siglo XX al español: aspectos de teoría y práctica de la traducción*, Warszawa 1998 [praca doktorska].

24 Autorka wymienia *Ulanę* w przekładzie Francisca de Mas y Otzet z prawidłową datą wydania 1885, por. I. Narębska, *Panorama histórico de las traducciones...*, eadem, *Literatura polaca en España (1939–1975): autores, editores, traductores*, prólogo F. Torres Monreal, ed. M. Kolankowska, Wrocław 2015, s. 136 – http://www.wsf.edu.pl/upload_module/wysiwyg/Wydawnictwo%20WSF/Literatura%20polaca%20en%20Espana%20_1939-1975_.pdf [30.11.2017].

25 B. Zaboklicka, *Sienkiewicz w Katalonii...*; eadem, *Henryk Sienkiewicz – el autor polaco más publicado y peor traducido en España– y su impacto en la prensa española de la primera mitad del siglo XX*, „IberoSlavica – International Journal of Iberian-Slavonic Studies. Special Issue: Translation in Iberian-Slavonic Cultural Exchange and Beyond” 2015, s. 113–129 – https://pieterbouligne.files.wordpress.com/2016/05/iberoslavica_special-issue.pdf [30.11.2017]; eadem, *Sienkiewicz en España o cómo los factores extratextuales influyen en la forma de la traducción y en la recepción de una obra en la cultura meta*, w: coord. por P. Aullón de Haro, A. Silván, *Translatio y Cultura*, Madrid 2015, s. 125–134; eadem, *Recepcja polskiej powieści XIX wieku...*

zbiory, w tym czasopisma, posiada hiszpańska biblioteka narodowa. W artykule oprzemy się na zasobach Biblioteca Nacional de España²⁶ oraz, w przypadku publikacji francuskich, z których Hiszpanie często korzystali, na zbiorach francuskiej biblioteki cyfrowej Gallica²⁷.

W zasobach Biblioteca Digital Hispánica udało się odnaleźć następujące pozycje:

1. Adam Mickiewicz: *El fariz* (Farys, „Cartas españolas” 1832);
2. Adam Mickiewicz: *La primavera, Las Willis, Razón y fe. Himno polaco, El baja renegado. Oriental, El caballero y la joven. Leyenda polaca* (Pierwiosnek, Rozum i wiara, Renegat, Świtezianka, Panicz i dziewczyna – parafraza A. E. Odyńca, „Semanao popular” 1862–1863);
3. Adam Mickiewicz: *La primavera, El caballero y la joven* (Pierwiosnek, Panicz i dziewczyna, „L'Eco de Euterpe” 1862–1863);
oraz naśladownictwo: Maria Josepa Massanés: *Los anals del poble. Imitació del poeta polaco Mickiewicz* („L'Eco de Euterpe” 1864, „El Metrónomo” 1864);
4. Adam Mickiewicz: *Oda a la juventud, A una madre polonesa, Grazina, El fariz* (Oda do młodości, Do matki Polki, Grażyna, Farys, „La Ilustración Ibérica” 1887);
5. Adam Mickiewicz: *Actas de la nació polonesa i dels pelegrins polonesos* (Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego, „La Ilustració Catalana” 1888);
6. Adam Mickiewicz: *Tadeo Sopiça o el último proceso en Lituania* (Pan Tadeusz, „La Unión” 1885–1886, Madrid 1887);
7. Zygmunt Krasiński: *L'aua* (Przedświt, „La Ilustració Catalana” 1886);
8. Zygmunt Krasiński: *Una noche de verano* (Noc letnia, México 1882);
9. Józef Ignacy Kraszewski: *Ulana* (Madrid 1885).

Analiza dat powstania przekładów potwierdza intuicję, że ważnym impulsem do zainteresowania się hiszpańskich literatów naszym krajem były powstania – listopadowe i styczniowe – tłumaczenia pojawiają się około 1830 i 1863 roku²⁸.

²⁶ Biblioteca Digital Hispánica – <http://www.bne.es/es/Catalogos/BibliotecaDigitalHispanica/Inicio/index.html> [30.11.2017].

²⁷ Bibliothèque nationale de France. Gallica – <http://gallica.bnf.fr/accueil/?mode=desktop> [30.11.2017].

²⁸ Tematyka polska była obecna również w twórczości literackiej Hiszpanów, na przykład w 1830 roku w Walencji wydano dramat na temat powstania *Honor y deber: el fiel polaco* (Honor i obowiązek: wierny Polak), a w 1831 powstał utwór *Odalinska o La esposa de dos héroes: novela histórica polaca, traducida libremente del francés por Antonio de Torija y Carresse* (Odalinska albo żona dwóch bohaterów: polska powieść historyczna) przełożona z francuskiego przez Antonio de Torija y Carresse, redaktora czasopisma „El español”. Rękopis jest przekładem z francuskiego. Jedyne dzieło pokrewne to opowiadanie Gustava von Heeringena (1800–1851) *Hauptman Gars, (Liebesurne. Novellen)*, Stuttgart 1832,

Autorzy pierwszych przekładów

Na kanwie zainteresowania Polską w 1832 roku w czasopiśmie literackim „*Cartas Españolas*” opublikowano tłumaczenie kasydy *Farys* Adama Mickiewicza²⁹. Stanowi ono jeden z pierwszych przekładów literatury polskiej na hiszpański. Tłumacz – podpisany jako „*El Solitario*” – to Serafín Estebánez Calderón (1799–1867), polityk i pisarz, który w latach 30. był znanym adwokatem i autorem tomiku wierszy. Prowadził, założone wraz z pisarzem Ramonem Mesonero Romanosem, w 1831 roku monarchiczne i katolickie „*Cartas Españolas*”. Redaktorzy zamieszczali w periodyku krótkie opowiadania o tematyce rodzajowej, wiersze, felietony i recenzje. Wśród nich znalazło się również owo polonicum, poprzedzone parę miesięcy wcześniej artykułem o Polsce³⁰.

Wiersz Mickiewicza powstał w 1828 roku w Petersburgu. Tytułowy *Farys* (po arabsku jeździec) stanowi nawiązanie do postaci Wacława Seweryna Rzewuskiego (1784–1830) – orientalisty, podróżnika i poety, który w czasie podróży po Bliskim Wschodzie w latach 1817–1820 wslawił się odwagą wśród Arabów i Beduinów. Otrzymał od nich w dowód uznania tytuł emira oraz szereg przydomków. Jeden z nich został wykorzystany przez Mickiewicza w dedykacji poematu (*Farys. Kasyda na cześć emira Tadz-ul-Fechra ułożona*). Gatunek – kasyda – także stanowi aluzję do świata Orientu. Sugerowano nawet, że wiersz jest parafrazą poematu autorstwa arabskiego poety z X wieku Abu Tajjiba Al-Mutanabbiego, który Mickiewicz czytał we francuskim przekładzie.

Hiszpańskie tłumaczenie *Farysa*, opublikowane cztery lata po ukazaniu się oryginału, opiera się na wersji francuskiej i jest napisane prozą. Przekład francuski jest autorstwa Mickiewicza³¹, o czym informują wydawcy francuskiej

t. 1, w którym również występuje Louise Odalinska. W latach 30. wydano także dwie książki o historii Polski: E. Peña y Marín, *Descripción geográfica y estadística de los distritos que componían el antiguo reino de Polonia: con la noticia de los repartimientos de aquellos países hechos en varias épocas entre diferentes soberanos, y la de las vicisitudes sobrevenidas en aquella parte de la Europa extractado de los autores más recomendables*, Madrid 1831 – <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000107556&page=1> [25.04.2018] oraz B. M. C., *Noticia histórica, política y topográfica del reino de Polonia, antes y después de sus tres particiones entre Rusia, Prusia y Austria, por los años 1772, 1793 y 1795*, Barcelona 1831 – <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000107509&page=1> [25.04.2018].

29 „*Cartas Españolas*” 1832, t. 4, s. 170–173 – <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0003846826> [30.11.2017].

30 G. Makowiecka, *Po drogach polsko-hiszpańskich...*, s. 250.

31 Mickiewicz podczas swej podróży po Niemczech bawił w sierpniu 1829 roku w Weimarze u Goethego. Spotkał u niego francuskiego rzeźbiarza Davida d'Angers (1788–1856), wykonującego popiersie poety. Mickiewicz obdarzył artystę rękopisem przekładu. Zob. Z. Frenkel, *Adam Mickiewicz żyje w Paryżu*, „*Kurier Literacko-Naukowy*” 1936, nr 37, s. 3 – <http://mbc.malopolska.pl/publication/21170> [30.11.2017].

edycji z 1830 roku – Feliks Bernard Miaskowski (1809–1889) i Gustave Fulgence Olivier: „traduit du polonais et donné à M. David, en signe d’amitié, par Adam Mickiewicz. 15 septembre (1829)”³².

Estebánez Calderón we wstępie do swego przekładu wiernie podąża za tekstem francuskim, a tłumaczenie poprzedza krótką informacją biograficzną o autorze, zaczerpniętą prawdopodobnie z lektury edycji paryskiej – wymienione są *Sonety Krymskie* i *Conrad* – niewątpliwie chodzi o *Konrada Wallenroda*³³. Niestety wydaje się, że Mickiewiczowski przekład był jego jedynym wkładem w popularyzację polskiej poezji, gdyż w jego bibliografii nie odnajdujemy dalszych tłumaczeń.

W 1837 roku ukazał się zagadkowy utwór – poemat *El baron polaco o un encuentro en las inmediaciones de V...* (Baron polski albo spotkanie w okolicach W... [Warszawy]) pióra autora podpisującego się inicjałami C. H., który twierdzi, że jest jedynie tłumaczem niemieckiego wiersza anonimowego żołnierza polskiego z Legii Cudzoziemskiej. Prawdopodobnie był to wybieg artystyczny, jednak warto odnotować i w takim wymiarze tematykę polską, gdyż to trzyczęściowe dzieło traktuje o spotkaniu rosyjskiego cara z cesarzem austriackim, z udziałem innych postaci, takich jak generał „Dolbróski” czy „Wikelman”.

Kolejnym echem powstania jest przetłumaczona na hiszpański – prawdopodobnie z wydania francuskiego – i opublikowana w 1840 roku w Barcelonie *Historia de Polonia* Karola Forstera (1800–1879), wznowiona dziesięć lat później³⁴.

Nie licząc kilku utworów literackich oraz prac historyków³⁵, kolejne przekłady literatury polskiej ukazały się na początku lat 60. XIX wieku.

32 A. Mickiewicz, *Konrad Wallenrod, récit historique, tiré des annales de Lithuanie et de Prusse. Le Faris. Sonnets de Crimée*, trad. du polonais par MM. Félix Miaskowski et G[ustave] Fulgence [Olivier], ornée du portrait de l’auteur, Paris 1830.

33 A. Mickiewicz, *Literatura polaca. El fariz*, „Cartas españolas, o sea revista histórica, científica, teatral, artística, crítica y literaria” 1832, t. 4, nr 28, s. 170–183 (tłum. Estebánez Calderón).

34 Por. *Historia de la Polonia*, por Carlos Forster, trad. al castellano por una Sociedad Literaria, Barcelona 1840 – <https://polona.pl/item/3143755/6/> [30.11.2017].

35 *La unión carlo-polaca o una carta de Bayona: juguete comico en un acto en prosa y verso*, Madrid 1856 – jednoaktówka wystawiona w 1855 roku w Teatro de la Cruz; Juan de Alba, *Mártires de Polonia: drama en tres actos y en verso*, Madrid 1863; Joaquin Albert de Alvares, *Revolución de Polonia en 1863. Historia de los heroicos esfuerzos hechos por los hijos de aquel infortunado pueblo para reconquistar su libertad e independencia*, Barcelona 1863; M. conde de Montalembert, *La insurreccion polaca 1863*, Barcelona 1863; *Polonia y sus verdugos*, por el conde de Sobolewski, Coruña 1868; Romano Soltik, *La Polonia y su revolución*, con un prefacio filosófico-político-histórico de César Cantú, trad. del italiano por M. Climent, Madrid 1866, „Colección de historias y memorias contemporáneas” (oryg. *La Polonia e sua rivoluzione nel 1830*, con premio generale di Cesare Cantu e appendice degli avvenimenti posteriori, Milano 1864).

W tygodniku „Semanario popular”, wydawanym przez erudyte, historyka i bibliotekarza Florencio Janera (1831–1877), opublikowano kilka przekładów z Mickiewicza. Ich autorem był prawdopodobnie Augusto Ferrán y Forniés (1836–1880), literat i tłumacz poezji romantycznej, w tym Byrona. Ferrán y Forniés przyjaźnił się z Gustavo Adolfo Becquerem, wielkim hiszpańskim poetą okresu późnego romantyzmu, w którego twórczości Emilio Quintana dostrzega wyraźne ślady inspiracji poezją naszego wieszcz, poznaną bez wątpienia dzięki przekładom Ferrán y Forniésa³⁶.

Od marca 1862 roku do kwietnia 1863 ukazały się tłumaczenia pięciu wierszy:

La primavera (Pierwiosnek);

Las Willis (Świtezianka);

Razon y fe. Himno polaco (Rozum i Wiara);

El baja renegado. Oriental (Renegat – ballada turecka);

El caballero y la joven. Leyenda polaca (Mickiewiczowska parafraza wiersza *Panicz i dziewczyna* Antoniego Edwarda Odyńca z 1826 roku – pierwsza zwrotka Odyńca, dwie kolejne – Mickiewicza)³⁷.

Augusto Ferrán y Forniés urodził się w Madrycie, studiował w Niemczech, gdzie poznał poezję i muzykę niemieckiego romantyzmu, między innymi twórczość Heinricha Heinego, którego stał się gorliwym popularyzatorem w Hiszpanii³⁸. W latach 60. założył kilka periodyków literackich, takich jak „El Sabado” czy „Las Artes y Las Letras”. Publikował na łamach wielu czasopism, w tym „El Museo Universal”, kierowanej przez Becquera „La Ilustración de Madrid”, czy też „Semanario popular”, gdzie w latach 1862–1863 ukazały się tłumaczenia poezji Mickiewicza.

W podobnym okresie wydrukowano przekłady z Mickiewicza w innym efemerycznym tygodniku „L'Eco de Euterpe”³⁹. Periodyk był wydawany w latach

36 E. Quintana, op. cit.

37 *La primavera* („Semanario popular”, t. 1, nr 3, 27 III 1862, s. 23–24); *Razón y fe. Himno polaco* (ibidem, t. 1, nr 13, 5 VI 1862, s. 103–104); *El baja renegado. Oriental* (t. 1, nr 14, 12 VI 1862, s. 112); *El caballero y la joven. leyenda polaca* (t. 2, nr 1, 5 III 1863, s. 6); *Las Willis. Traducción del polaco* (t. 2, nr 9, 30 IV 1863, s. 71), cyt. za: E. Quintana, op. cit.; A. E. Odyniec, *Panicz i dziewczyna*, wersja franc. *Seigneur et jeune fille*, w: A. Mickiewicz, *Œuvres poétiques complètes de Adam Mickiewicz*, t. 1, trad. du polonais d'après l'éd. posthume de 1858 par Christien Ostrowski, Paris 1859, s. 22–24 – <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2064500> [30.11.2017].

38 Augusto Ferrán – Biografias y vidas. La enciclopedia biografica en linea – http://www.biografiasyvidas.com/biografia/f/ferran_augusto.htm [10.11.2017].

39 „Eco de Euterpe: periódico destinado exclusivamente a los señores concurrentes a los jardines de esta Musa”, Barcelona 1859-[1911?] – http://catalag.bnc.cat/record=b2143306*cat# [10.11.2017]; R. Canadell i Rusiñol, *Josep Anselm Clavé i l'escriptura: obra poètica i periodisme cultural: edició, índex*

1862–1864 przez stowarzyszenie chóralne o nazwie Societat Coral Euterpe, założone w 1850 roku przez Josepa Anselma Clavé (1824–1874)⁴⁰.

Wspomniane przekłady to *El caballero y la joven. Leyenda polaca* (Panicz i dziewczyna) oraz *La primavera. Diàleg* (Pierwiosnek), prawdopodobnie przedrukowane z „Semanario popular”, gdzie ukazały się kilka miesięcy wcześniej. Przekład prozą drugiego wiersza zachował formę dialogu⁴¹.

W tym samym czasopiśmie katalońska pisarka Maria Josepa Massanés opublikowała swój wiersz inspirowany poezją Mickiewicza, zatytułowany *Los anys del poble – imitació del poeta polaco Mikiewicz* [!] (Kroniki narodu – naśladownictwo polskiego poety Mickiewicza), który został równocześnie zamieszczony w czasopiśmie muzycznym „El Metrónomo”⁴². Wiersz jest swobodną parafrazą najbardziej znanego fragmentu pieśni wajdeloty z *Konrada Wallenroda*, zaczynającego się od słów: „O wieści gminna! Ty arko przymierza / Między dawnymi i młodszymi laty”, w której poetka rozwija motywy oryginału, kończąc słowami o wychowawczej roli poezji tyrtejskiej. W dość zaskakujący sposób odnosi się (w ostatnim wersie) do Katalończyków, których nazywa „wnukami Almogawarów”, co w kontekście ruchu La Renaixença⁴³ stanowi wyraźne nawiązanie do postulatów odnowy języka i literatury katalońskiej. Fragment z Mickiewicza o roli pieśni w życiu narodu niewątpliwie bardzo pasował do takiego przesłania. Poezję wieszczka Massanés miała okazję poznać najprawdopodobniej w przekładzie francuskim Krystyna Ostrowskiego z 1859 roku lub Feliksa Miaskowskiego z 1830 roku.

i estudis, vol. 1–3, Barcelona 2012 – https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/98300/01.RCR_1de3.pdf?sequence=1 [10.11.2017].

40 Barcelońskie Societat Coral Euterpe było związane z ruchem robotniczym i angażowało się w obronę praw ludzi pracy; stowarzyszenie działało do rewolucji 1868 roku, później zaczęło podupadać, z przerwami przetrwało do dziś i funkcjonuje pod nazwą Federació de Coros Clavé – <http://www.josepanselmclave.cat/index.php/home/breu-historia> [10.11.2017]

41 A. Mickiewicz, *El caballero y la joven. Leyenda polaca. Narració*, „L'Eco de Euterpe” t. 5, nr 210 (30 VIII 1863), s. 121–122 – <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/ecoeterpe/id/1019/rec/196> [10.11.2017]; A. Mickiewicz, *La primavera. Diàleg*, „L'Eco de Euterpe” t. 4, nr 140 (29 V 1862), s. 19 – <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/ecoeterpe/id/665/rec/126> [10.11.2017]. Przypuszczalna francuska podstawa przekładu: *Œuvres poétiques complètes de Adam Mickiewicz*, t. 1...

42 M. J. Massanés [i Dalmau], *Los anys del poble. Imitació del poeta polaco Mikiewicz. Dedicada a las societats corals catalanas en la festival de 1864*, „L'Eco de Euterpe” t. 6, nr 239 (5 VI 1864), s. 70–71 – <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/ecoeterpe/id/1407/rec/225> [10.11.2017].

43 Dziewiętnastowieczny ruch odnowy języka i literatury katalońskiej, por. J. Castells, D. Szmidt, *Renaixença catalana vista des de Polònia*, „Serra d'Or” 1990, nr 363, s. 189–192; A. Sawicka, *Verdaguer a Polònia*, w: R. Pinyol i Torrents, M. A. Verdager Pajerols (eds.), *Actes del V Colloqui sobre Verdager «Verdaguer i el segle»*, „Vic. Anuari Verdager” 2002, nr 11, s. 355–368; R. Sasor, *Katalońska pamięć historyczna i kryzys hiszpańskiej państwowości: przyczynek*, „Studia Iberystyczne” 2015, t. 14, s. 85–107.

Kolejne przekłady Mickiewicza ukazują się dopiero w latach 80. XIX wieku. Pojawiają się także inni pisarze – tłumaczenie *Przedświtu* Krasińskiego oraz pierwsza powieść Kraszewskiego *Ulana*, która jest prawdopodobnie pierwszym przekładem bezpośrednim z języka polskiego.

Publikacja tych tłumaczeń związana była najpewniej z sytuacją społeczno-polityczną Hiszpanii na początku lat 70. XIX wieku, kiedy to porównywano ówczesny, katastrofalny stan kraju do o sto lat wcześniejszych wydarzeń w Polsce – do rozbiorów i upadku państwa. Warto przypomnieć kilka poloników z tego okresu, jak zamieszczony w wydany w 1881 roku zbiorze poezji francuski przekład panegirycznego wiersza *Na cześć Don Pedro Calderona [!] de la Barca w 200-ną rocznicę jego zgonu*, w oryginale opublikowanego w Wiedniu w tym samym roku (pisze o tym obszernie Gabriela Makowiecka)⁴⁴. Jego autorem był Platon Kostecki, lwowski poeta i publicysta, żyjący w latach 1832–1908⁴⁵. Kolejnym przykładem jest wydana w roku 1874 książka o tajnej misji hiszpańskiego posła Marianny Austriackiej na dworze polskim⁴⁶, pióra madryckiego historyka Antonio Rodrígueza Villi (1843–1912).

Istotnym wydarzeniem z polskiego punktu widzenia był wygłoszony 6 maja 1878 roku w Madrycie w siedzibie Wolnej Wszechnicy Nauczania (Institución Libre de Enseñanza) wykład o literaturze polskiej⁴⁷. Prelegentem był Józef Leonard Bertholet (1840–1908), polski prawnik i pedagog. Po powstaniu styczniowym emigrował i dotarł w 1868 roku do Hiszpanii, gdzie wybuchła Rewolucja Wrześniowa. W latach 1877–1879 wykładał na wydziale studiów słowiańskich literatury słowiańskiej w Wolnej Wszechnicy założonej przez Ginera de los Rios⁴⁸. Współpracował z wieloma czasopismami, m.in. „Gaceta de Madrid”, „Las Novedades” czy „La Niñez”, zawarł przyjaźń z hiszpańskimi politykami

44 *Segundo centenario de Don Pedro Calderón de la Barca: Poesías premiadas en los certámenes abiertos por la Real Academia Española*, Madrid 1881 – <http://simurg.bibliotecas.csic.es/viewer/image/CSIC000068585/1/> [30.11.2017]. Zawiera m.in.: P. Kostecki, *Na cześć Don Pedra Calderona de la Barca*, trad. francesa de la poesía polaca de Platon Kostecki hecha en Lunberg a vista del autor. Por. Quis [M. Gawalewicz], *Pokłosie. Konkurs hiszpańskiej Akademii*, „Kłósy. Czasopismo ilustrowane, tygodniowe, poświęcone literaturze, nauce i sztuce” 1881, t. 32, nr 825, s. 254 – <http://www.wbc.poznan.pl/publication/110877> [30.11.2017].

45 *Platon Kostecki*, „Kłósy” 1881, t. 32, nr 831 s. 340, 342 – <http://www.wbc.poznan.pl/publication/111253> [30.11.2017].

46 A. Rodríguez Villa, *Misión secreta del embajador D. Pedro Ronquillo en Polonia (1674)*, Madrid 1874 – <http://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/290954> [10.11.2017].

47 J. Leonard, *Moderna literatura polaca y José Ignacio Kraszewski: 13ª conferencia (6 de mayo de 1878)*, Madrid 1878, s. 291–299 – <https://ia902205.us.archive.org/15/items/conferenciaspro00spaigoog/conferenciaspro00spaigoog.djvu> [10.11.2017]; por. B. Zaboklicka, *Recepcja polskiej powieści XIX wieku...*

48 G. Makowiecka, *Po drogach polsko-hiszpańskich...*, s. 288.

oraz pisarzami (Ventura Ruiz de Aguilera, którego kilka wierszy przełożył na polski). W okresie Restauracji musiał emigrować z Hiszpanii. Po krótkim pobycie w Paryżu, w roku 1881 wyruszył do Ameryki Południowej, gdzie działał jako wykładowca uniwersytecki i polityk.

W wykładzie wygłoszonym w Madrycie Józef Leonard kreśli obszerny wstęp na temat historii kultury polskiej. Opowiada przy tym o przypadającej na rok 1878 pięćdziesiątej rocznicy rozpoczęcia pracy twórczej przez Kraszewskiego, którego twórczość – ponad 100 powieści – jest tematem drugiej, zasadniczej części jego przemówienia⁴⁹.

Wykład został opublikowany w madryckiej „Revista de España”, a następnie wydany jako broszura⁵⁰. Jest dość prawdopodobne, że rozbudził on na nowo zainteresowanie literaturą i kulturą polską w kręgach intelektualnych, czego owocem były kolejne publikacje, na przykład w okresie od czerwca do lipca 1887 roku barcelońskie czasopismo „La Ilustración Ibérica” w czterech kolejnych numerach opublikowało przekłady *Ody do młodości*, *Grażyny*, przedruk *Farysa* oraz artykuł zawierający biografię Mickiewicza na tle szkicu o literaturze polskiej⁵¹. Tłumaczem był Ignacio de Genover y de Balle, autor pracy o teatrze europejskim, wydanej w 1896 roku, gdzie w III tomie omawia teatr polski⁵².

Pierwsze przekłady katalońskie

Lata 80. to również pierwsze przekłady naszej literatury na język kataloński. Josep Franquesa i Gomis (1855–1930) publikuje w założonym przez siebie czasopiśmie „La Ilustració Catalana” tłumaczenie *Ksiąg narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* na podstawie francuskiego przekładu Ostrowskiego z wydania z 1859 roku, które poprzedza krótką notą biograficzną o poecie⁵³. Rok później

49 B. Wisłocka, *Rara avis...*, s. 279–287. Pisze też o tym B. Zaboklicka, *Recepcja polskiej powieści XIX wieku...*

50 *Moderna literatura polaca y José Ignacio Kraszewski...*, s. 291–299.

51 I. de Genover, *Adan [!] Mickiewicz*, „La Ilustración Ibérica” 1887, nr 233, s. 399–400, 18 VI, 25 VI, 2 VII, 9 VII, 16 VII 1887.

52 I. de Genover, *Del poema dramático y género teatral de fantasía: en Inglaterra, España, Francia, Alemania, Rusia, Polonia, Italia, etc.: seguido de un apéndice en que se examina el Teatro libre de Victor Hugo*, Madrid 1896.

53 A. Mickiewicz, *Actas de la nació polonesa y dels pelegrins polonesos*, trad. per J. Franquesa y Gomis, „La Ilustració Catalana” 1888, t. 9, nr 180 – <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0001370637>

ukazuje się *Przedświt* Zygmunta Krasińskiego, również prozą i na podstawie edycji francuskiej z 1863 roku⁵⁴.

Josep Franquesa i Gomis był katalońskim poetą, krytykiem literackim i profesorem historii literatury na Uniwersytecie Barcelońskim. Przekładał klasyków, m.in. Sofoklesa czy Horacego, oraz działał aktywnie na rzecz promocji języka katalońskiego: był jurorem festiwalu literackiego Jocs Florals, w roku 1906 uczestniczył w I Międzynarodowym Kongresie Języka Katalońskiego, w 1884 wydał pracę o twórczości wczesnorenansowego poety katalońskiego Ausiasa Marcha oraz działał jako polityk w Lliga de Catalunya i przewodniczący Unió Catalanista⁵⁵.

Pan Tadeusz

W 1885 roku ukazał się w Madrycie hiszpański przekład *Tadeo Sopliza o el último proceso en Lituania*⁵⁶, co prawda okrojony i oddany prozą na podstawie wersji francuskiej Wacława Gasztowtta (1844–1920). Autorem tłumaczenia był León

[30.11.2017], s. 7, 10; nr 181, s. 19, 22; nr 182, s. 38–39; nr 183, s. 55, 58, nr 184; s. 75, nr 186; s. 103, 106–107, nr 187; s. 118–119, nr 188; s. 135, 138; nr 189, s. 151, 154–155.

54 Z. Krasinski, *L'Auba*, trad. per J. Franquesa y Gomis, „La Ilustració Catalana” 1886, t. 7, nr 145, s. 311–314; nr 146, s. 323, 326–327; nr 147, s. 342–343 (31 VII–31 VIII 1886) – <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0001367820> [30.11.2017]. Francuska podstawa: *L'Aube: Poèmes*, de Sigismond Krasinski; traduits du polonais par Constantin Gaszynski, Paris 1863.

55 *Gran Enciclopedia de España*, Zaragoza 1990, t. 9. Warto wspomnieć na marginesie, że Krasiński doczekał się przekładu także w Meksyku. Dramat *Noc letnia* ukazał się w 1882 roku, w przekładzie Hilario Santiago Gabilondo (1848?–1893) – z wersji francuskiej Władysława Mickiewicza. Co ciekawe, wersję hiszpańską „porównał” z oryginałem polskim Juan Podbielski, w latach 1856–1866 profesor geografii i języka niemieckiego w Colegio del Salvador w Cerro (dziś część Hawany). Gabilondo był meksykańskim prawnikiem i wojskowym, wyznającym – jak wielu intelektualistów w tamtym okresie – popularną w Hiszpanii filozofię krausizmu, inspirowaną poglądami niemieckiego myśliciela Karla Christiana Friedricha Krausego. Z twórczością Krasińskiego we francuskich przekładach mógł go zapoznać zaprzyjaźniony z nim baron Gustaw Gozdawa Gostkowski (1840?–1909). Urodzony we Francji, prawdopodobnie brał udział w wojnie krymskiej i w powstaniu styczniowym, od 1868 roku pracował jako francuski korespondent w Meksyku, a następnie w latach 1879–1884 jako przedstawiciel rządu meksykańskiego we Francji. Gostkowski był lubianym i cenionym pisarzem, autorem felietonów w prasie. Jako redaktor „El Domingo” w 1875 roku zapoznał Gabilonda z twórczością polskich poetów. W efekcie Meksykanin już od 1878 roku publikował przekłady z trzech wierszów (por. C. Díaz y de Ovando, *Un enigma de Los Ceros: Vicente Riva Palacio o Juan de Dios Peza*, México 1994).

Pobieżna kwerenda w katalogach internetowych bibliotek narodowych i uniwersyteckich państw Ameryki Łacińskiej na razie nie przyniosła żadnych informacji o innych przekładach literatury polskiej w XIX wieku. Najwcześniejsze polonicum to *Hania* Sienkiewicza z 1898 roku wydana w Buenos Aires przez niemieckiego emigranta Jacobo Peusera.

56 A. Mickiewicz, *Tadeo Sopliza ó el último proceso en Lituania: narración histórica*, primera traducción española por León Medina, Madrid 1885.

Medina Brusa (1855–1917), madrycki prawnik, o którym niewiele wiadomo ponad to, że w latach 80. publikował w madryckiej prasie felietony i recenzje książek⁵⁷ oraz przetłumaczył z innym prawnikiem, Manuelem Marañonem biografie Mozarta i Beethovena⁵⁸. W polskiej prasie z epoki znajdujemy wzmiankę o przekładzie i o pobycie tłumacza w Polsce⁵⁹.

W okresie od marca 1885 do grudnia 1886 roku Medina publikował w madryckim czasopiśmie „La Unión” przekład *Pana Tadeusza* prozą w odcinkach⁶⁰.

W czerwcu i lipcu 1887 roku ukazały się bardzo pochlebne recenzje wersji książkowej⁶¹. Ta „piękna polska powieść” – jak pisano – jest bardzo interesująca i znakomicie opisuje polskie zwyczaje z początku wieku. „La Ilustración Española y Americana” precyzuje, że bardziej niż powieść historyczna jest to poetycki i dokładny opis. Podkreślano doskonały styl hiszpańszczyzny tłumacza i staranność tego „pierwszego hiszpańskiego przekładu”. Autor zaś – „Minçkiewicz” – jest tym spośród polskich poetów, który „najlepiej uosabia literacki geniusz swej ojczyzny” – „owego nieszczęsnego narodu”. *Tadeo Soplica* to jeden z jego najznakomitszych utworów, choć nie najbardziej znany. Ponieważ książka jest naprawdę dobra, a literatura polska to w Hiszpanii atrakcyjna nowość, zdaniem recenzenta z „La Época” dzieło to ma wszelkie szanse odnieść sukces⁶².

Polskie recenzje nie były tak entuzjastyczne. Julian A. Świącicki wytyka tłumaczowi „nieposzanowanie wielkiego dzieła”, brak staranności oraz talentu, przez co „prawie wszystkie klejnoty poezji zaprzepaścił”, a także ogromne

57 18 V 1881 – felieton Mediny o koncertach pod gołym niebem; „La Ilustración Católica” nr 14, 15 XI 1881 – felieton humorystyczny o „Parasolu”; „La Revista de Madrid” 1883, t. 5 – artykuł „El Piano”; „La Ilustración Católica” 1884 – recenzja książki *Pedro Sánchez* J. M. Peredy z 1883 roku.

58 V. Wilder, *Beethoven: sus dias de gloria y sufrimiento*, Madrid 1880, informacja w czasopiśmie „Crónica de la Música. Revista semanal y biblioteca musical”, t. 3, nr 80, 1 IV 1880; „Crónica de la Música” 4 V 1881 zamieszcza na pierwszej stronie fragment ich przekładu rozdziału pracy Wildera o Mozarcie. M. Marañón y Gómez Acebo – ojciec słynnego lekarza Gregorio Marañona, madrycki prawnik i polityk, wydał m.in. zbiór cytatów *Frases literarias afortunadas* („Revue Hispanique” 1903 i 1909), antologię poezji urugwajskiej (Montevideo 1935), zob. L. Araujo Costa, *Medina y Marañón*, „ABC”, 20 II 1955, s. 9 – <http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1955/02/20/009.html> [30.11.2017].

59 „Kraj. Tygodnik Polityczno-Społeczny” 1886, nr 9, s. 12 – <http://pbc.biaman.pl/publication/30673> [25.04.2018].

60 Ukazało się 57 odcinków (30 III 1885 – 30 XII 1886), ostatni opublikowany fragment pochodzi z księgi IX. Por. B. Zaboklicka, *Recepcja polskiej powieści XIX wieku...*

61 „La Unión” 27 VI 1887; 30 VI 1887; „La Ilustración Española y Americana” t. 31, nr 24; „La Epoca” 4 VII 1887.

62 „Como la obra de Mickiewicz tiene verdadero mérito, y la literatura polaca ofrece además entre nosotros el atractivo de la novedad, la traducción de Tadeo Soplica está llamada a conseguir un éxito completo”, „La Epoca” 4 VII 1887.

skrót, co sprawia, że utwór ten wydaje się „bezbarwny i nudny”. Jedyną zaletą jest wstęp, w którym „ciepło i serdecznie przedstawia rysy wybitne poezji Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego”⁶³.

Prozatorską wersję *Pana Tadeusza* opublikowała drukarnia Jose de Rojasa działająca w Madrycie w latach 1860–1885, która wydawała czasopisma i prace naukowe z zakresu historii, medycyny i prawa, czy też pierwszy hiszpański przekład *O pochodzeniu gatunków* Darwina.

Pierwszy przekład bezpośredni z polskiego

Drugim, o wiele istotniejszym wydarzeniem w 1885 roku jest ukazanie się w Madrycie nakładem wydawnictwa F. Bueno i Compañía powieści *Ulana* Józefa Ignacego Kraszewskiego w przekładzie z polskiego⁶⁴. Można by się zastanawiać, czy tłumacz nie korzystał z wersji francuskiej, wydanej dwa lata wcześniej w Paryżu w przekładzie Władysława Mickiewicza, lub niemieckiej – wcześniejszej o pięć lat, gdyby nie sześciostronicowy wstęp, w którym autor, Francisco de Mas y Otzet (1838–1892?), z entuzjazmem pisze o polskiej kulturze, wykazując się ogromną wiedzą o literaturze, sztuce i historii naszego kraju⁶⁵.

Francisco de Mas y Otzet opisuje Polskę jako kraj rozłożystych równin, gdzie pod jasnym niebem kwitną najczystsze uczucia, a ideał ojczyzny jest religią bliską sercu i powszechnie kochaną⁶⁶. Zachwyca się literaturą polską, która – jego zdaniem – wcale nie jest gorsza od angielskiej, francuskiej czy niemieckiej. Porównuje Słowackiego do znakomitego hiszpańskiego poety José de Esproncedy i Byrona, a *Pana Tadeusza*, *Lillę Wenedę* oraz *Irydionę* – do wielkich eposów, takich jak perski *Tabari* czy indyjska *Mahabharata*. Nadmienia, że w Polsce czyta się nie tylko literaturę powszechną, ale także

63 J. A. Świącicki, *Adam Mickiewicz, Tadeo Sopliça o el ultimo proceso en Lituania*, przekład hiszpański Leona Mediny, „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 1888, t. 2, s. 262–263 – <http://www.wbc.poznan.pl/publication/280596> [30.11.2017]; także wzmianka w: „Gazeta Warszawska” 1887, nr 282, s. 2 – <http://ebuw.uw.edu.pl/publication/91817> [25.04.2018].

64 J. I. Kraszewski, *Ulana, novela original* de José Ignacio Kraszewski; trad. del polaco por Francisco de Mas y Otzet, Madrid 1885 – <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000124431&page=1> [30.11.2017].

65 Bożena Zaboklicka porównawszy pracę tłumacza z wersją francuską wykazała, że czerpał on obficie z informacji w niej zawartych, B. Zaboklicka, *Recepcja polskiej powieści XIX wieku...*

66 „...pais del vastísimo cielo e inmensas llanuras, sentims purísimos donde ideal de patria es religion íntima y querida”, *ibidem*, s. 8.

hiszpańską – znane są dzieła Lope de Vegi, Calderona, Cervantesa, publikuje się tłumaczenia współczesnej prozy hiszpańskiej – Pereza Galdosa, Valery czy Alarcona. Jako przykład podaje *Zgorszenie* (El Escandalo), wydane przez warszawską Drukarnię S. Laurent⁶⁷.

W tekście de Mas y Ozteta znajduje się również szkic biograficzny Kraszewskiego, w którym autor wyraża podziw dla jego daru obserwacji i umiejętności stawiania trafnej diagnozy. Nazywa go w dedykacji „Wesaliuszem chorób społecznych”⁶⁸. Wspomina jego jubileusz z 1883 roku⁶⁹ oraz zapowiada dalsze przekłady z jego bogatego, liczącego prawie 500 tomów dorobku. Nadmienia także, że pisarz nie dał się ogarnąć fali antysemityzmu, lecz usilnie pracował nad zbliżeniem Polaków i Żydów. Wymienia inne jego dzieła: *Ostap Bondarczuk*, *Sarah*, *Morituri*, *Resurrecti*, *Los originales*.

We wstępie tym odnajdujemy kilka refleksji. Zdaniem Francisco de Mas y Ozteta, tłumacz musi być jak pryzmat. Powinien starać się być „bardzo hiszpańskim”, zapoznawszy się gruntownie z tematem, by „nie umniejszyć ani istoty, ani formy tej perły Kraszewskiego”⁷⁰. Podaje także kryteria, którymi się kierował przy wyborze powieści. Według niego *Ulanę* wyróżnia „prostota i naturalność naszkicowania intrygi, świetne opisy oddające lokalny koloryt, piękne epizody oraz wymowa moralna i psychologiczna”⁷¹.

W tekście głównym odnajdujemy liczne przypisy tłumacza, które również świadczą o starannym przygotowaniu i wiedzy, a także znajomości kultury polskiej. Mas y Oztet podaje wymowę, wyjaśnia geografię, historię i kulturę, czyni to zwięźle, a przypisy nie przytłaczają tekstu powieści.

We wstępie pojawia się, podana jakby mimochodem, informacja o pobycie Mas y Ozteta w Polsce. Autor przytacza fragment listu Kraszewskiego, w którym on pisze, że „przekład w języku hiszpańskim, mowie Cervantesa – mistrza nad mistrzami, to niezwykle niebezpieczna sprawa, gdyż stanowi on [Cervantes]

67 Tłumacz pomylił się, książkę wydała drukarnia S. Lewentala; por. Biblioteka Jagiellońska. Katalog Podstawowy (tzw. Stary) druków wydanych od czasów Gutenberga do 1949 roku włącznie. Hasło: Alarcon, Pedro Antonio de – <http://pka.bj.uj.edu.pl/PKA/index.php?scr=skrzynki&offset=21&expand=23&kat=23&card=256> [30.11.2017] oraz K. Sabik, op. cit., s. 217.

68 „Vesale de las Enfermedades Sociales” – Wesaliusz albo Andreas Vesalius (1514–1564) był autorem pierwszego drukowanego podręcznika anatomii (1543 lub 1540).

69 Pomyłka w dacie, jubileusz pięćdziesięciolecia pracy artystycznej Kraszewskiego był obchodzony w 1879 roku w Krakowie, w 1881 roku wydano Księgę Pamiątkową pod redakcją Władysława Wisłockiego.

70 „desmerecer ni el fondo ni la forma de la perla de Kraszewski”, J. I. Kraszewski, *Ulan...*, s. 9–10.

71 Ibidem, s. 5–10.

wzór, któremu nikt nie jest w stanie sprostać”⁷². Może to być pośrednim dowodem na istnienie korespondencji między tłumaczem a pisarzem – w wykazie listów Kraszewskiego odnajdujemy jedynie wzmiankę o tym tłumaczeniu w liście z 3 maja 1885 roku (po niemiecku), wysłanym w czasie uwięzienia pisarza w Magdeburgu do jego bibliografa Władysława Wisłockiego (1841–1900)⁷³.

Warto też wspomnieć, że zachowane egzemplarze tej edycji zawierają dedykację dla wielu osób, m.in. dla autora (przechowywany w Książnicy Cieszyńskiej)⁷⁴ i dla dyrektora „Kłosów”. W tym drugim przypadku możemy przeczytać odrębną dedykację tłumacza:

Wielmożnemu Dyrektorowi Czasopisma „Kłosy” dedykuje ten tomik „Ulany” pierwsze dzieło polskie tłumaczone na język hiszpański, F. de Mads y Otzet Orowicz [!]. Madrid 8 Maja 1885⁷⁵.

W „Kłosach” odnajdujemy bardzo pochlebną recenzję w numerze z 18 VI 1885⁷⁶. Autor chwali „wierność i zrozumienie subtelności mowy naszej, z którymi związane czar pełnych i bogatych form kastylijskiego języka” w tym na siódmy już język tłumaczeniu sielanki Kraszewskiego. Potwierdza także, że „jest to pierwszy przekład z nowoczesnej polskiej beletrystyki dopełniony wprost z oryginału”. Autor artykułu zwraca uwagę, że Otzet zachęca Hiszpanów, by „się zapoznać zechcieli z piśmiennictwem polskim”, zarzucając swoim współziomkom, iż „pojęcia nie mają o kulturze Polaków, którzy tyle studyów robili nad Półwyspem Iberyjskim”. Podkreśla też „obszerny balast etnograficzny” obok tekstu, na który składają się wyjaśnienia tłumacza dotyczące ludu i miejscowości, oraz podanie

72 „...una traducción en lengua española, en la lengua de Cervantes, el maestro de los maestros, es cosa muy peligrosa, porque aquél es un modelo que nadie puede igualar”, ibidem, s. 7.

73 „Szanowny Panie Doktorze. Pozwalam sobie przesłać Panu notkę dla Pańskiej bibliografii – właśnie nadeszła książeczka: *Ulana*. Novella original de Jose Ignacio Kraszewski traducida del polaco por Francisco de Mas y Otzet. Madrid. F. Bueno y Compania. Editores. 1885. 16° 213pp. Tłumacz przygotowuje do druku także inne opowiadania w wersji hiszpańskiej. Z wyrazami szacunku oddany – J. I. Kraszewski” [Magdeburg, 3 maja 1885]; autograf, BJ, sygn. rkps Przyb. 300/81, w: M. Jaglarz, *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego z Władysławem Wisłockim ze zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2012, t. 42, s. 110 – <http://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/278103> [30.11.2017]; zob. także A. Bar, *Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, Kraków 1929, s. 69; Mas Franciszek, [18]85, 1 [list], [seria] III, [tom] 59.

74 A. Gojniczek, *Biblioteka Józefa Ignacego Kraszewskiego*, „Pamiętnik Cieszyński” 1995, t. 10, s. 47–65 – http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-59a732f8-953c-4a17-a790-1e102271d568/c/PC_T.10_R.1995_s.47-65.pdf [30.11.2017].

75 Krakowski Antykwariat Naukowy, 124 aukcja antykwaryczna, 27 X 2012, Katalog, s. 15, poz. 125 – http://antkrak.krakow.pl/aukcja/arch/aukcja124_katalog.pdf [30.11.2017].

76 *Wiadomości bieżące społeczne, naukowe, literackie, artystyczne, etc.*, „Kłosy” 1885, t. 40, nr 1042, s. 397 – <http://www.wbc.poznan.pl/publication/121183> [30.11.2017].

nazw własnych i nazwisk „w pisowni hiszpańskiej”. Dowiadujemy się także, że „tłumacz kilka miesięcy przebywał w kraju tutejszym, który obdarzył go małżonką i zdołał w nim taką wzbudzić życzliwość, że mowy naszej się nauczył”, co zdaniem autora jest zasługą żony (z domu Prószyńskiej), która „przywiązanie męża dla siebie umiała na korzyść literatury ojczystej” obrócić, co stanowi „dobry wzór dla tych pań naszych, co w życiu domowym [...] francuszczyzną się posługują”.

Kolejnym dowodem na istnienie owej korespondencji jest artykuł w „Dzienniku Polskim” z 16 VI 1887:

Dziennik polityczny *El Fanal* (latarnia morska), wychodzący w Puerto-Principe [dziś Camagüey] na wyspie Kubie, w nr. 105 z dn. 6 maja br. na pierwszą wiadomość otrzymaną za pośrednictwem gazet hiszpańskich o śmierci Kraszewskiego, zamieścił entuzjastyczny artykuł wstępny, poświęcony pamięci zgasłego pisarza. Autorem artykułu jest naczelny redaktor tego pisma, p. Francisco de Mas y Oztet, Hiszpan z rodu i pochodzenia, który przed kilkoma laty bawił w Warszawie. Wyuczony języka polskiego p. de Mas y Oztet przyswoił językowi hiszpańskiemu w ślicznym przekładzie powieść Kraszewskiego „Ulanę”. Od tego czasu pozostawał w ciągłych stosunkach listownych z Kraszewskim, oraz z innymi wybitniejszymi przedstawicielami literatury w Warszawie. Kraszewski wskazał swemu tłumaczowi kilkanaście najcenniejszych utworów powieściowych literatury polskiej, które p. Oztet zamierza kolejno ogłosić drukiem w języku hiszpańskim jako kolekcje pereł naszego powieściowego piśmiennictwa. Artykuł dziennika *El Fanal*, prócz krótkiej i trafnej charakterystyki twórczości literackiej Kraszewskiego, zawiera wyrazy najwyższego uznania i prawdziwego uwielbienia dla wielkiego pisarza i obywatela, którego kraj nasz utracił⁷⁷.

Powyższe artykuły zawierają w swej treści wiele tropów, którymi można by podążyć, by zbadać szereg spraw, takich jak korespondencja, po której w dostępnych katalogach nie ma śladu, treść artykułu w kubańskim czasopiśmie, czy wreszcie sprawa obecności Mas y Ozteta w Polsce i szczegółów jego biografii, którą udało się ustalić jedynie w ogólnym zarysie⁷⁸. Ten kataloński pisarz, poeta i prawnik działał początkowo w Barcelonie, od 1876 roku zaczął publikować na Filipinach, które były wówczas kolonią hiszpańską, a od 1886 – po krótkim pobycie w Barcelonie i Madrycie – odnajdujemy jego ślady na Kubie. Francisco de Más y Oztet to postać niezwykle interesująca, warta dalszego zbadania w kontekście

⁷⁷ *Głos z Kuby o Kraszewskim*, „Dziennik Polski” 1887, nr 165, s. 2 – <http://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/121178> [30.11.2017].

⁷⁸ *Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana*, Barcelona 1908–1930.

związków polsko-hiszpańskich, bo – mimo że kolejne przekłady nie doszły do skutku, być może na skutek wyjazdu na Kubę lub śmierci Kraszewskiego w dwa lata później – był on jednym z niewielu Hiszpanów, którzy przebywali na ziemiach polskich w XIX stuleciu. Fakt pobytu Katalończyka w Polsce pozostaje bezsporny, choć kwerenda w polskich archiwach państwowych, jak również w prasie epoki i źródłach pamiętnikarskich mogłaby przynieść więcej informacji⁷⁹.

Podsumowanie

Przedstawiony zarys – z konieczności nakreślony pobieżnie i szkicowo – daje ogólny obraz obecności literatury polskiej w ojczyźnie Cervantesa. Zainteresowanie naszą kulturą warunkowane było – jak widać – wydarzeniami politycznymi, takimi jak powstania narodowe. Autorzy przekładów to zazwyczaj ludzie pióra, wywodzący się z mieszczaństwa, mieszkający w dużych ośrodkach, takich jak Madryt czy Barcelona. Było to dla nich zajęcie okazjonalne, a jedyny projekt translatorski Mas y Ozteta nie doczekał się realizacji. Prawie wszystkie tłumaczenia opierały się na wersjach francuskich, co wskazuje na rolę Wielkiej Emigracji dla polskiej literatury oraz wyjaśnia dominację twórczości Mickiewicza w tłumaczonych tekstach. Nie bez znaczenia pozostaje także bliskość Paryża, stanowiącego centrum kulturalne ówczesnego świata oraz publikowanie francuskich przekładów polskiej poezji. Warto zauważyć, że wersja językowa z jaką mieli szansę zapoznać się Hiszpanie, okazywała się mocno zubożona w stosunku do oryginału, choćby pod względem formalnym. Przekłady – wobec nieznamościami polskiego – opierały się zwykle na wersji francuskiej, napisanej prozą, w której zatracano się całe piękno Mickiewiczowskiego wiersza, dając co najwyżej – „arcyciekawy obraz polskich zwyczajów i tradycji w początku XIX wieku” – jak pisano w recenzji *Pana Tadeusza*⁸⁰.

79 B. Zaboklicka, *Recepcja polskiej powieści XIX wieku...*

80 „La Epoca” 4 VII 1887.

ŁUKASZ R. SZULIM**Translations of Polish literature in 19th-century Spain**

The paper presents 19th-century translations of Polish literature into Spanish and Catalan. They were published mainly in literary periodicals, and not always were prepared by men of letters. Moreover, most of the 9 texts that were found were actually indirect translations from French and written in prose which, in the case of works by Mickiewicz or Krasiński, significantly impoverished their message. The only work translated directly from Polish was Kraszewski's novel *Ulana*. Yet, it should be stressed that the works made accessible to Spanish readers are part of the Polish matter, especially in the period of Polish national uprisings; nevertheless, the described translations failed to produce a comprehensive image of Polish literature and remained no more than an 'exotic curiosity'.